

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
Институт за държавата и правото

Георги Тихомиров Бакьов

Договорната правоспособност като елемент от правосубектността на универсалните международни организации

Автореферат

на дисертационен труд
за присъждане на образователна и
научна степен „доктор“

Докторска програма
Международно право и международни отношения
Научна област 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление: 3.6. Право

Научен ръководител
проф. д-р Диана Ковачева

София, 2022 г.

Докторантът е зачислен в редовна докторантура по докторска програма „*Международно право и международни отношения*“ от научна област 3. Социални, стопански и правни науки, проф. направление, шифър 3.6. Право, съгласно зап. № РД-09-07 от 14.01.2019 г. на директора на ИДП при БАН.

Темата на дисертационния труд е „*Договорната правоспособност като елемент от правосубектността на универсалните международни организации*“, с научен ръководител проф. д-р Диана Ковачева.

Със зап. № РД-09-38 от 25.03.2022 г. на директора на ИДП при БАН докторантът е отчислен с право на защита, считано от 08.03.2022 г. Трудът е обсъден и насочен за публична защита на заседание на секция „Международноправни науки“ в ИДП при БАН на 06.04.2022 г.

На основание зап. № РД-09-44/27.04.2022 г. на директора на ИДП при БАН е утвърден състав на научното жури и е определена дата за провеждане на открито заседание за защита на дисертационния труд.

Вътрешни членове на научното жури:

Проф. д-р Ирена Цонева Илиева, ИДП при БАН

Доц. д-р Тони Атанасов Димов, ИДП при БАН

Резервен член: Доц. д-р Мариана Малинова Тиен, ИДП при БАН

Външни членове на научното жури:

Проф. д-р Габриела Белова Белова-Ганева, ЮЗУ „Неофит Рилски“

Проф. д.ю.н. Живко Иванов Драганов, УНСС

Доц. д-р Гергана Костадинова Гозанска, ПУ „Паисий Хилендарски“

Резервен член: Доц. д-р Николай Атанасов Марин, ЮЗУ „Неофит Рилски“

На дата ***21.06.2022 г.*** *ще бъде проведено открито заседание на научното жури за защита на дисертационния труд в заседателната зала на ИДП на адрес: гр. София, ул. „Сердика“ № 4.*

Дисертационният труд и материалите по защитата са на разположение в ИДП при БАН на адрес: гр. София, ул. „Сердика” № 4 и на интернет страницата на ИДП: www.ipn-bg.org

СЪДЪРЖАНИЕ

Актуалност на дисертационния труд 5

Обект и предмет на изследване 6

Научно-изследователска хипотеза, цел и задачи на дисертационния труд 8

Методи на изследване 11

Съдържание и структура на дисертационния труд 13

Научни и приложни приноси 30

Публикации на научни резултати по темата на дисертационния труд 33

Актуалност на дисертационния труд

Актуалността на дисертационния труд се обуславя от необходимостта от съвременно българско изследване на проблема за договорната правоспособност на международните организации в науката на международното институционално право. Несъмнено е полезно както от практическа, така и от теоретична гледна точка, правната доктрина да бъде допълнена с актуален анализ на договорната правоспособност като елемент от правосубектността на международните организации.

Определя се и от все по-нарастващата и значима роля на международните организации в международните отношения – за сключване на международни договори, за обсъждане и решаване на важни международноправни въпроси, за разрешаване на конфликти между държавите и допринасяне за мирно решаване на спорове (чрез посредничество, добри услуги, анкетни комисии и др. способи).

От една страна, въпросът за правосубектността и договорната правоспособност на международните организации са проблеми на общото международно право, а от друга - са от важно значение и за теорията на правото въобще. С оглед гореизложеното изследването би поставило за разглеждане остросюжетни за международното право въпроси, което пряко обосновава и избора на предлаганата тема за дисертационно изследване.

Прогресивното развитие на международното право налага необходимостта от нов прочит на института за договорната правоспособност като елемент от правосубектността на универсалните международни организации и най-вече какви са нейните граници, свойства, проблеми и източник. С така предложеното изследване ще бъде продължена и една традиционна, силна и качествена българска научна продукция в областта на правото на международните организации.

Изключително трудно, дори невъзможно е на този етап е да се разгледат всичките виждания за международната правосубектност на универсалните международни организации и да се подчинят в една посока на правната теория. Всички изследователи признават тяхната правосубектност, всички могат да я посочат, но в момента, в който трябва да се дефинира, никой не може да заключи с категоричност какви са нейните изключителни признаци. Въпросът с определянето на правосубектността на международните организации е сред най-сложните в правната доктрина.

В юридическата теория не са докрай изяснени причинно-следствената връзка между международната правосубектност и договорната правоспособност, какво представлява волята на международните организации, каква е компетентността им, какви са нейните особености при упражняването на *jus tractatuum*, какви са новите моменти и най-специфичните договори с участието на универсални международни организации.

От практическа страна, настоящият труд решава задачата да посочи сложните предпоставки за изучаване на общото право на международните организации и източниците на академичните течения, да консолидира понятията и даде добри примери за тяхната дефиниция. Предоставената терминология е подбрана и прецизирана с грижата да бъде ясна, разбираема и най-вече автентична (според установената международна практика), за да послужи за изясняване на основните тези за международните организации като субекти на международното право.

Обект и предмет на изследване

Обект на изследване е качеството договорна правоспособност и нейните измерения като елемент на международната правосубектност на универсалните международни организации.

Предмет на изследване са съществуващите международноправни подходи към юридическата личност и релацията на институтите за договорна правоспособност-правосубектност на универсалните международните организации. В предмета на изследване се включват:

- ✓ Обща характеристика на понятието за международна организация и съществуващите гледища за източника на нейната правосубектност.
- ✓ Теоретико-практическите предпоставки за невъзможността на международната общност да постигне консенсус за природата на договорната правоспособност на организациите.
- ✓ Връзката на договорната правоспособност на организациите с правосубектността и решаващата роля на компетентността за сключване на договори.
- ✓ Еволюиращата договорна практика на международните организации и предизвикателствата, които тя поставя в тематичния дебат за липсата на позитивноправно регулиране, мястото на *soft law*, изкуствения интелект и дигиталната комуникация.
- ✓ Демократичността на международните организации и възможностите за преодоляване на дефицитите на легитимността им посредством налагане на върховенството на правото в международноправен план.

Граници и ограничения на изследване

Изборът да се спрем върху универсалните международни организации не е случаен. По време на практиката по кодификация на договорното право на международните организации, въпреки че е признато мястото и на регионалните организации, водещият предмет на обсъждане винаги са били тези с „универсален характер“, тъй като единствено чрез тях може да бъде

определена една по-обща и абстрактна рамка за договорната правоспособност на организациите въобще.

Като обобщаващо понятие в настоящото изложение ще бъде използвано „международна организация“ вместо „универсална международна междуправителствена организация“, тъй като считаме, че въпреки че предметът на изследването е ограничен до естеството на универсалните международни организации, спецификите на техния правен статут покриват напълно и регионалните, и партикуларните такива.

Извън предмета на настоящият труд остават още:

- ✓ Изчерпателният анализ на правнотехническите способи, чрез които международните организации участват в договорни отношения.
- ✓ Таксономичният преглед на всички видове договори, които международните организации могат да сключват; начините на тяхното сключване, съдържанието и действието им.
- ✓ Анализът на източниците на съвременното международно право.
- ✓ Анализът на организационния апарат на международните организации.
- ✓ Делимитирането на видовете международни организации.

Научно-изследователска хипотеза, цел и задачи на дисертационния труд

Застъпва се тезата, че международните организации са вторичен субект на международното публично право, но договорната им правоспособност произтича от общото международно право, а не изрично

по волята на държавите членки, позитивирана в конститувните актове на международните организации. Това означава, че всички международни организации, които притежават необходимите характеристики, за да се счита, че имат международна правосубектност, имат и договорна правоспособност по международното право. Обхватът на договорната правоспособност е функционално ограничен от предоставените от държавите членки компетенции за всяка една международна организация и предметът им на дейност трябва да съответства на нормите на международното право.

Неопределеността на понятията, включени в обема на правосубектността на универсалните международни организации, води до множество практически и теоретични проблеми, включително по отношение на тяхната демократичност. Досегашната кодификация на правото на договорите не позволява да се преодолеят противоречията относно договорната правоспособност на международните организации и да бъдат въведени възможности за правомерна употреба на *soft law* и дигиталните инструменти за международноправно общуване.

Правоспособността, правосубектността и компетентността са взаимосвързани институти и тяхното място е неотменимо, за да можем да говорим за функционираща самостоятелна международна организация. Затова, при търсене на техния източник, следва да бъде прилаган балансиран теоретичен подход, който да консолидира едновременно и независимостта на организациите като субект, и правния интерес на държавите членки да упражняват контрол върху формированията, които са образували.

Целта на труда е задълбочено изследване и дефиниране на специфичните моменти, теоретичните и практическите проблеми на

въпроса за връзката на договорната правоспособност с правосубектността на универсалната международна организация.

С изследването се подчертава че договорната правоспособност на международните организации произтича от международноправния обичай. Въпреки, че не може да бъде ползвана като самостоятелно основание тези формирования да бъдат признати за субект на международното право, тя е фундаментално качество за техния статут и място в международната система. Договорната им правоспособност трябва да бъде съобразена с тяхната международноправна компетентност, която все повече се разширява. Наред с теоретичните проблеми на правото на международните организации, еволюцията на правото на договорите също трябва да се вземе предвид при определяне на характеристиките и достоянията на договорната им правоспособност.

За постигане на тази цел си поставяме и следните **задачи:**

✓ Да анализираме многопластовата фикция за правосубектността на международните организации, като съпоставим различните теоретични школи, схващания и постановки и намерим най-балансираното решение за нейния източник.

✓ Да изследваме договорната им правоспособност и нейната връзка с правосубектността, като изясним какви са нейните теоретични и практически проблеми и какво е мястото на компетентността.

✓ Да систематизираме договорната практика на международните организации и кодификацията на правото на договорите, което ще разкрие факторите, оказващи влияние на генезиса и еволюцията на концепцията за участието им като страна в международните договори.

✓ Да посочим съществените проблеми пред регулирането на правото на договорите на международните организации и понятието за

международен договор, в рамките на тематичния дебат за *soft law*, върховенството на правото, договарянето с частни лица и евентуалните бъдещи инструменти за международноправно общуване.

Методи на изследване

В хода на изследването е използван следният набор от методи:

- ✓ **Метод на документалния анализ** – свързан с анализ и синтез на множество документални източници – двустранни и многостранни международни договори, решения и консултативни мнения по международни съдебни дела, доклади, проекти на разпоредби и актове на международни организации.

- ✓ **Метод на дедуктивния анализ** – този метод е използван за обосноваване на тезата, че след като нито обективният, нито субективният подходи са подходящи за разрешаване на проблема с източника на правосубектността на международните организации, следва да бъде подкрепен друг, по-балансиран метод – функционалният.

- ✓ **Метод на индуктивния анализ** – този метод в дисертационния труд е използван за обосноваването на тезата, че след като в доктрината и практиката се намират примери, в които се борави неправилно с понятия от особено важно значение за правния статут на международните организации, следва да бъде изведен нарочен понятиен апарат от международното институционално право.

- ✓ **Сравнителноправен метод** – изразява се в извършването на анализ и сравнение между различните корпоративно устроени формирования, действащи както в международноправен, така и във вътрешнодържавен план.

- ✓ **Системно-структурен метод** – използван е за да се определи мястото на международните организации в съвременната система на международното право.

- ✓ **Метод на моделирането** – свързан е с разглеждането на предложенията за установяването на нова международноправна система и международно върховенство на правото.

- ✓ **Прогностичен метод** – основава се на изграждането на прогноза за бъдещите форми на международните договори и кодификацията на правото на международните организации.

- ✓ **Сравнителен анализ** – методът е използван при сравняване юридическите качества и характеристики на различни международноправни договори, проекти на разпоредби и др.

- ✓ **Статистически анализ** – този метод е използван в процеса на проучване на разширяването на международната договорна практика на международните организации, като са използвани данни от United Nations Treaty Series.

- ✓ **Исторически метод** – този метод е използван за анализ на развитието на договорната практика на международните организации, нейната периодизация, както и усилията на международната общност за кодификация на правото на договорите.

- ✓ **Политикономически метод -** изразява се в извеждане на предпоставките за делегиране на правомощия от държавите към международните организации според разбиранията на политическата икономия.

- ✓ **Метод на геополитическия анализ** – този подход е употребен, за да подчертае значението на геополитическата подредба, чието отражение неизменно се следва от политиката на тези емпирични единства.

✓ **Теоретичен метод** – изразява се в изграждането на необходимия понятиен апарат за осмисляне на корелацията правосубектност-правоспособност-компетентност на международните организации и тяхното тълкуване от теорията.

Съдържание и структура на дисертационния труд

ВЪВЕДЕНИЕ……..5

ГЛАВА ПЪРВА. Въпроси на правосубектността на международните организации…….…….25

РАЗДЕЛ 1. Международноправен статут на международните организации……...……**26**

РАЗДЕЛ 2. Правосубектност на международните организации……...….**49**

РАЗДЕЛ 3. Правоспособност и компетентност на международните организации……...……**86**

РАЗДЕЛ 4. Делегация на компетентност към международните организации……...……**99**

Изводи от ГЛАВА ПЪРВА…….……117

ГЛАВА ВТОРА. Договорната правоспособност на международните организации. Теоретични и практически проблеми…….…….119

РАЗДЕЛ 1. Договорната правоспособност на международните организации като самостоятелен правен институт……**119**

РАЗДЕЛ 2. Действителност на договорите на международните организации…….……**172**

РАЗДЕЛ 3. Делегация на договорна компетентност. Международните организации като трети страни в договорни отношения……...……**186**

РАЗДЕЛ 4. Сравнение с договорната правоспособност на други корпоративно устроени международни формирования…….……**205**

Изводи от ГЛАВА ВТОРА…….**216**

ГЛАВА ТРЕТА. Проблеми пред регулацията на договорната правоспособност на международните организации……...…….218

РАЗДЕЛ 1. Исторически преглед на практиката по сключване на международни договори от международните организации…….…….**219**

РАЗДЕЛ 2. Проблемът с кодификацията на правото на договорите на международните организации……...……**232**

РАЗДЕЛ 3. Съвременни проблеми на договорите на международните организации……..**253**

РАЗДЕЛ 4. Rule of law и договорната правоспособност на международните организации…….……**289**

Изводи от ГЛАВА ТРЕТА: ……**311**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ…….314

Използвана литература……...…….**320**

Нормативни актове и документи от международната практика…….**....339**

Съдебна практика……...……**345**

Структура

Дисертационният труд се състои от **въведение, три глави**, всяка от които с по четири раздела и обособени изводи, **заключение** и **библиография.**

Научният апарат включва 693 бележки под линия. Цитирани са 523 източника, сред които 187 монографии и учебници, 173 студии и статии, 33 дела по относима съдебна практика и 130 нормативни актове и документи.

Глава първа е озаглавена „Въпроси на правосубектността на международните организации“. Изяснено е, че поради високата сложност,

относителна неопределеност и липса на детайлна и всеобхватна позитивноправна рамка, която да регламентира появяващите се нетрадиционни, нейерархични организационни структури и връзки в рамките на днешното международно институционално право, международните организации трябва да бъдат изследвани до голяма степен по отношение на тяхното организационно проектиране и едва след поставянето им на място в системата на международното публично право.

В **Раздел 1.** е анализиран международноправният статут на тези емпирични единства. В началото на изследването е поставен въпросът за понятието „международна организация“. Елементите му варират сред различните автори и отразяват различията в правно-философските школи в отделните държави. Утвърдена е тезата, че съществуват и международни организации, учредени на недоговорна основа, за което са посочени съответните примери.

Изследван е проблемът за международните организации като вторичен субект на международното право. Въпреки и производна, персоналността на международните организации е проектирана въз основа на идеята да действат самостоятелно, като обособени правни субекти, което предизвиква множество проблеми в теорията и международната практика.

Анализиран е юридическият статут на международните организации. Той охарактеризира качествата им като субект на правото и се определя на две равнища – международното право и вътрешното право. По този начин, може да бъде прието, че те притежават правосубектност и по международното право, и по вътрешното национално право на държавите. Международната плоскост на правосубектността им се изразява в тяхната способност да участват като самостоятелни субекти в международната система и *да притежават свое собствено вътрешно и външно право*, различно от това на държавите.

Изследвана е функционалната роля на международните организации в системата на международните отношения. Достигнато е до заключението, че от една страна те трябва да послужат като форум за преговори, техническа помощ и координация на многостранната дипломация. От друга страна, посредством тяхната нормотворческа дейност трябва да се установят многостранни норми в различните области на международното право. Утвърдено е, че според установената международна практика именно тълкуването на функциите на международните организации е и водещият принцип при анализа на обема на правоспособността на международните организации. Дадени са понятия за „функции“, „цели“ и „задачи“ на международните организации.

Централно място в **Раздел 2. От Глава Първа** намира проблемът за международната правосубектност на международните организации. Нейната квалификация означава съобразяване с множество фактори, сред които са и *политическият,* и *юридическият* статут на организациите. Институтът на международната правосубектност е изрично отграничен от тази по вътрешното национално право. Дадено е понятие за международна правосубектност. Изследвано е и понятието за „субект на международното право“. Изяснени са неговите теоретични проблеми, както и разликата му с правосубектността.

Поставени са под анализ особеностите на международната правосубектност на международните организации през призмата на класическата триада: *jus tractatuum* - договорна правоспособност; *jus legationem* - активна и пасивна легация; *jus associationem* - участието в създаването и членството в международни образувания. Доказано е, че правосубектността на организациите се характеризира с изключително сложна, многопластова природа. Анализирано е фундаменталното консултативно мнение на Международния съд на ООН по *Делото за*

възстановяване на щетите, понесени в служба на Обединените нации от 1949 г. Изследвани са въпросите за международните организации със спорна или липсваща международна правосубектност.

Специфирани са основните теории за източника на правосубектността на международните организации в три отделни правно-философски течения. Доказано е, че **проблемът с определянето на международната правосубектност на организациите произтича главно от невъзможността на международната общност да стигне до консенсус относно нейния източник.** Поради това е подкрепено най-балансираното виждане (функционалистически подход), което приема, че правосубектността на международните организации се основава на учредителния акт, посредством тълкуване на правомощията, целите и задачите, с които организацията имплицитно е натоварена в него.

Извършен е критически анализ на отделни учредителни актове на международни организации, в които е позитивиран съответният им юридически статут. Доказано е, че повечето от тях се характеризират с множество несъвършенства.

Анализиран е въпросът за централното място на автономната правна воля на международните организации, тъй като тя представлява основно свойство на субекта на международното право. В комплекса на елементите на международната правосубектност се намира и отговорността. Доказано е, че при наличието на съответните основания, международните организации могат да понесат юридически неблагоприятни последици за своето противоправно поведение, т.е. да бъдат субект на международноправна отговорност.

Раздел 3. на Глава Първа на дисертационния труд поставя под анализ правоспособността и компетентността на международните

организации. Утвърдено е, че най-добре изразена е нормотворческата им правоспособност. Благодарение на това свойство тези формирования извършват своята дейност в самостоятелно правно качество и встъпват в правоотношения с останалите субекти на международното право. Институтът на правоспособността е изследван през призмата на международното право, като е дадено е подходящо понятие за нея.

Въпреки че при изследването на международните организации доктрината борави постоянно с понятията „правоспособност" и „компетентност", тяхното самостоятелно определение и отграничаване се оказва изключително сложно, като са дадени примери, включително и от Виенската конвенция за правото на договорите от 1986 г., където биват смесени. Достигнато е до заключението, че определянето на компетентността на международните организации е от ключово значение както в теоретичен, така и в практически план, с оглед установяване на кръговете въпроси, по които едно или друго формирование може да участва като самостоятелен субект в международноправното общуване.

Установено е, че правоспособността на една международна организация е ограничена от обхвата на нейните компетенции. Ако една международна организация е овластена с дадена компетенция, тогава се приема наличието на нейната правоспособност да упражнява тази компетенция. Изследвани са видовете предметна компетентност в доктринален план. Доказано е, че международните организации се ползват с подразбираща се компетентност. Посредством анализ на международна съдебна практика е доказано, че обемът й е ограничен от принципа на специалността, а също така организациите не могат да се ползват и от института на kompetenz-kompetenz.

В **Раздел 4. на Глава първа** се анализира въпросът как на практика международните организации черпят своята компетентност и по какви

способи се делегират техните правомощия. Обобщено е, че познавателната практика на делегирането на правомощия от държавите към международни организации се основава на два научни подхода – политикономически и международноправен. Установено е, че в рамките на международноправната система отношенията на държавите и международните организации практически представляват своеобразен *принципал-агент модел на взаимодействие*, където принципалът (държавите учредителки), прехвърлят свои конституционно възложени правомощия на дадената международна организация, която придобива качеството на агент. Отношенията между международните организации и държавите могат да бъдат анализирани както в хоризонтален, така и във вертикален план.

Изследвана е международната практика, която познава два типа делегация на компетенции от държавите към международните организации. Единият, класически, е *чрез учредителния акт* за създаване на международни организации. Другият, по-нетрадиционен, е чрез *нарочен международен договор за оправомощаване* на международните организации.

Анализиран е проблемът за правоприемството между международни организации и липсата на позитивно право в областта, като са изложени основните хипотези, при които институтът може да бъде прилаган.

Глава Втора е озаглавена „Договорната правоспособност на международните организации. Теоретични и практически проблеми“. В нея се анализират въпросите на договорната правоспособност на международните организации. Изяснено е, че докато правосубектността на организациите предизвиква преди всичко теоретични спорове, то правото на организациите да сключват договори е и тяхното най-противоречивото свойство и в теоретично, и в практическо естество.

Раздел 1. от Глава втора поставя в началото въпроса за договорната правоспособност на международните организации като самостоятелен правен институт. Изяснено е, че подобно на правосубектността, източникът на договорната правоспособност също е спорен, тъй като не винаги намира позитивноправен израз в учредителните актове на организациите. А това се явява въпрос от фундаментално значение, с оглед определяне на обема и пределите, в които международните организации могат да договарят. Извършен е критически анализ на разпоредбите на Виенската конвенция за правото на договорите от 1986 г., с което е доказано, че и самият акт оставя отворен въпроса – дали по своето същество договорната им правоспособност е с оригинерен или деривативен характер.

Анализирайки договорната правоспособност е изяснено, че *няма как с категоричност да се каже, дали правосубектността е статутът, който осигурява основата за притежаване на международни права и задължения, или притежаването на международни права и задължения създава международноправната личност*. Приет е аналитичен подход, според който договорната правоспособност на международните организации е нужна за тяхното функциониране - по принцип. Поради това може да се приеме, че **тя произтича от международния обичай.** Международните организации могат да сключват договори в зависимост от необходимото предназначение и според разпоредбите на техните учредителни актове, или в изпълнение на други норми на международното право. В този смисъл може да бъде утвърдено, че **не съществува международна организация, призната от международното право, без договорна правоспособност**.

Анализиран е проблемът на договорната правоспособност на международните организации в частното право и е посочен проблемът с определянето на правния режим на отношенията с частни лица. Разгледан е

и теоретично недоизясненият въпрос кои поначало са оправомощените органи, които могат да обвързват международните организации в договорните отношения.

Доказано е, че Секретариатът на ООН, като част от управлението на процеса на регистрация на международни договори, се произнася по основни въпроси в областта на договорното право, включително договорната правоспособност на определени субекти и международни организации.

Раздел 2. от Глава втора изяснява въпроса с действителността на договорното нормотворчество на международните организации, чиято теория също се характеризира с не докрай изяснен теоретичен модел. Делимитирани са понятията „действителност“ и „правомерност“ на международния договор. Систематизирани са изискванията за действителност на договорите с оглед неговите субекти, тяхната правна воля, обектите и целите им. Според традиционните схващания международният договор може да бъде недействителен както на обективни, така и на субективни основания. Утвърдено е, че недействителността може да бъде *абсолютна* (нищожност, правна невалидност) и *относителна* (унищожаемост). Абсолютната недействителност е обективна, не зависи от волята на субектите на договора, а се определя от нормите на международното право.

Относителната недействителност ще зависи от оспорването на договора от някоя от страните му - било то държава или международна организация. Достигнато е до заключението, че и тук не може да бъде скрепено единство около основанията за относителната недействителност на договорите.

Раздел 3. от Глава втора се отнася до специфичните въпроси за делегацията на договорната правоспособност на международните организации, както и възможността те да бъдат трети страни в дадени договорни отношения. Доказано е, че международните организации могат да действат и като посредник на договорни отношения, като сключват договори от името и за сметка на друг субект на международното право.

Изследвани са предпоставките, за да е налице правновалиден акт на приемане на делегация на права чрез нарочен международен договор към международна организация, в качеството й на трета страна.

Дадени са примери за международни организации, които предвиждат изрично в своите учредителни актове разпоредби, свързани с правомощията за сключване на договори за правоприемство и поемането на нови функции или правомощия от друга международна организация. В множеството учредителни документи на универсални международни организации обаче подобни разпоредби липсват, като са анализирани и породените от това проблеми.

Изследван е въпросът обвързани ли са международните организации от разпоредби на международен договор, сключен от държава членка, без съответната организация да е упражнила своята договорна правоспособност, т.е. без да е страна по договора. Анализирана е също така и проблемната област на отношенията, при които самите държави членки могат да се считат като трети страни по договорите на международните организации.

Аналитичният фокус на **Раздел 4. от Глава Втора** е насочен към сравнителното изследване на договорната правоспособност на международните организации с други корпоративно устроени международни формирования.

Първата група емпирични единства, които са поставени за изследване, са *международните неправителствени организации*. За разлика от публичните международни организации, те нямат международна правосубектност. Съгласно традиционната доктрина, нямат и международна договорна правоспособност, въпреки че участват в смесени договори и институционално партньорство с публични международни органи. Утвърдено е, че техните учредителни актове се регулират от националните законодателства. Въпреки че неправителствените международни организации нямат и правоспособност да сключват международни договори, те несъмнено влияят на международните отношения.

Вторият вид корпоративно устроени образувания с практически универсален характер са *мултинационалните предприятия* или така наречените *транснационални корпорации*. Функционалистическата характеристика на концепцията за международната правосубектност на транснационалните корпорации прилича на тази на международните неправителствени организации. В техния акционерен състав много често влизат и отделни правителства, което допълнително утвърждава статута им като особено важни участници в международните отношения. Те не притежават международна правоспособност и не са субект на международното право, въпреки че могат да придобиват известни права и задължения в рамките на международноправната система, като например да участват в смесени международни договори.

В днешно време действат и автономни институционални *договорни секретариати*, като например Срещата на страните и Конференцията на страните по Рамковата конвенция за изменението на климата и Протокола от Киото. Те притежават множество атрибути от правоспособността на традиционните международни организации, въпреки че не са общопризнати като субекти на правото. Тези образувания могат да сключват договори със

субекти на международното право и изглежда функционално разгръщат и други подразбиращи се правомощия съгласно принципа на ефективност, дори без да притежават главните качества на традиционните международните организации като правосубектност и договорна правоспособност.

Четвърти вид международни образувания, които трябва да бъдат отграничени от универсалните международни организации, са т. нар. *доверителни фондове* (на примера на ГЕФ - Global Environment Facility). Спорно е дали ГЕФ притежава международна правосубектност (поне според традиционната международноправна доктрина) и дали може да бъде страна по международни договори, но е достигнато до заключението, че осъществява множество функции подобни на международните организации.

Глава Трета е озаглавена „Проблеми пред регулацията на договорната правоспособност на международните организации“. Основният й фокус са въпросите пред съвременното правно регулиране на договорната правоспособност на международните организации. Утвърдено е, че динамиката в международните отношения предпоставя международната институционална рамка непрекъснато да се мени, а формата на фиксиране на съгласието във волеизявленията на международните организации да става все по-гъвкава и да еволюира, което представлява *изключително предизвикателство* пред международната общност и опита й за кодификация на правото на договорите.

Раздел 1. на Глава Трета систематизира практиката по сключване на договори от международни организации в три отделни периода, с което се доказва, че упражняването на правоспособността на международните

организации да сключват договори е индикатив на процесите, които текат във всеки един етап от международните отношения.

Въпреки че договорната практика на международните организации е далеч по-скромна от тази на държавите, **тя претърпява внушителна еволюция**. Тя се усложнява вследствие променящата се ценностна постройка на международно ниво. Практиката на организациите да сключват договори се установява постепенно с учредяването на международните административни съюзи през XIX век. След двайсетте години на новия XX брояът на международните договори, сключени от международни организации, започва да нараства.

Най-много договори с участието на международни организации започват да се сключват след края на Втората световна война, със създаването на ООН. До края на Студената война броят на международните организации не само достига, а и почти удвоява броя на суверенните държави. Това е и периодът, в който се установяват и общите правила за сключване на международните договори, публикуването и тяхната регистрация.

След разпада на традиционното блоково противопоставяне, логично, се разширява и обхватът на договорната практика на международните организации. В последните три десетилетия се наблюдава и значително нарастване на ролята на международните неправителствени организации, на което международните междуправителствени организации трябва убедително следва да отговорят. Достигнато е до заключението, че освен че *договорната практика на международните организации се разширява в количествено отношение, тя придобива и съвсем нови качествени форми.*

В **Раздел 2. от Глава Трета** е поставено задълбочено изследване на кодификационния процес на правото на договорите. Изяснено е, че една от основните предпоставки за доктриналния спор относно характера на

договорната правоспособност на универсалните международни организации е именно и липсата на позитивно право - международноправни актове, влезли в сила, които да уреждат по категоричен начин отношенията, възникващи при и по повод упражняването на договорни права от международните организации.

Доказано е, че международната общност не успява да постигне *concorde volontà* относно закрепването на позитивноправни норми, по които да се установи правният статут на международните организации и пределите на тяхната правоспособност.

Първите конкретни стъпки за кодифициране на правото на договорите се случват на регионално ниво. Напредък в идеен план за участието и на недържавни субекти в международноправното общуване полагат конференциите на Международния съюз на американските републики (Пан-американският съюз) още от преди 1914 г.

Най-ранният опит да се установи нормативната рамка на правото на договорите е три години по-късно - с Хаванската конвенция по договорите от 1928 г. Въпреки своята иновативност, формулировките на разпоредбите са изключително противоречиви. Следва я Харвардският проект от 1935 г., публикуван като част от Харвардското проучване на международното право (*Harvard Research in International Law*).

Същинският път на кодификацията на правото на договорите обаче започва едва след Втората световна война. Въпреки положените усилия кодификацията на правото на договорите се оказва бавен и спорен процес. Държавоцентристкият модел на международните отношения оказва силно влияние върху процеса по изработка на конвенциите за правото на договорите, с което се постига незадоволителен резултат по отношение на договорната правоспособност на организациите.

Достигнато е до заключението, че Виенската конвенция за правото на договорите от 1986 г. представлява *спорен международноправен акт*.

Едновременно тя е достижение на международноправната наука, но е и противоречив, вероятно прибързан и недостатъчно съдържателен правен инструмент. Приликата от разпоредбите на двете Виенски конвенции, съчетани с непрецизно изяснения модел за пълно приспособяване особеностите на сключването на договори от международни организации, снемат доверието на международната общност относно полезността на тази конвенция. ООН на няколко пъти прави неуспешни опити да насочи вниманието и да подкани държавите и международните организации да приемат акта, поради което тя все още не успява да влезе в сила.

В **Раздел 3. от Глава Трета** се анализират съвременните проблеми на договорите на международните организации. Въпреки че определението за международен договор отдавна е кодифицирано във Виенските конвенции за правото на договорите, то продължава да е предмет на академичен диалог. Международният договор е главен източник на международното право, неговата роля все повече нараства, а все още не е ясно какви са всички правни инструменти, които можем да включим или изключим от неговата дефиниция. Дадено е понятие за международно споразумение.

Анализирани са два основни съвременни проблема, които са от значение за договорната правоспособност на международните организации – дали може да съдържа *soft law* норми и каква точно следва да е неговата форма, включително и дали е допустимо при неговото изготвяне да бъдат използвани достиженията на изкуствения интелект и дигиталната комуникация.

В този контекст е анализирана и концепцията за набиращия популярност квазидоговорен, неформален модел на сътрудничество между субектите на международното право. Изследвани са предпоставките за зараждане на феномена *soft law* и връзката му с договорите на международните организации. Достигнато е до заключението, че гъвкавото

право успешно може да бъде разглеждано и в контекста на правото на договорите.

Другият потенциален въпрос, който е изследван и който стои пред международната общност е бързият напредък в технологиите, особено по отношение на електронните комуникации и изкуствения интелект. Дигиталните продукти могат да се разглеждат като оптималната платформа за международните организации да развият своя легислативен потенциал и да укрепят своите позиции като самостоятелни субекти на международноправното общуване. По всичко личи, че новите технологии ще се използват, което предоставя редица практически и теоретични предизвикателства, които трябва да бъдат преодолени.

Раздел 4. от Глава Трета помества въпроса за демократичността на договорната правоспособност на международните организации. Изяснени са най-съвременните дебати около международните организации, а именно - тенденцията сред авторите да разглеждат все по-обстойно нарастващото значение на демократичния дефицит на международното нормотворчество и необходимостта от трансформирането на универсалните международни организации в по-ефективни, прозрачни и отчетни институции. Посочени са правно-философските течения за интернационализация на върховенството на правото, което потенциално би довело ООН или друга универсална международна организация до наднационален статут, като е доказано, че понастоящем международното върховенство на правото е по-скоро политически идеал, отколкото солиден и устойчив нормативен институт.

Анализирани са актуалните действия на универсалните международни организации, с които оказват съдействие на държавите за установяване на върховенството на правото в национален план чрез проява на влияние с решения за развитие и реформи, особено насочени към

развиващите се държави, като е доказано че договорната правоспособност на организациите има своето място в налагането на политики върху националните държави за поддържане на принципа на върховенството на правото.

В заключението са систематизирани изводите от всяка от трите глави, от които се състои дисертационният труд.

Достигнато е до извода, че изследването на правото на съвременните международни организации се оказва трудно, защото се основава предимно на тяхната собствена практика и никога не може да е категорично, докато не бъде закрепено в позитивноправни норми. Към този момент доктрината не успява да изведе предварителни общоприети постановки за договорната правоспособност и правния статут на организациите. Кодификацията на правото на договорите на международните организации бива подценена и не успява да оправдае очакванията за установяване на единни универсални правила, около които да се скрепи консенсус за правната природа на международните организации и пределите на тяхната договорна правоспособност.

Използвайки функционалистическия подход успяваме да обосновем важното обстоятелство, че не могат да съществуват международни организации, учредени по традиционния начин, които да нямат правосубектност, автономна правна воля и договорна правоспособност. Договорната им правоспособност е ограничена от обхвата на техните компетенции. Така, ако една международна организация е овластена с дадена компетенция, тогава се приема наличието на нейната правоспособност да упражнява тази компетенция.

С развитието на международните отношения и международната практика се усложнява. Договорите, които международните организации сключват, са все по-разнообразни *intuito personae en materia*. Налице са нови

типове съглашения, нарастват влиянието на *soft law* и броят на договорите със смесено или неясно приложимо право, които Виенската конвенция за правото на договорите от 1986 г. не е в състояние да регулира. Неизбежно е и продуктите на дигитализацията да не повлияят в значителна степен на способите, по които субектите на международното право договарят и излагат своето съгласие да бъдат обвързани в съглашения, което предпоставя да бъде обръщано все повече внимание на въпросите за демократичността на международното нормотворчество и върховенството на правото.

Научни и приложни приноси

Приносът на дисертационния труд е свързан с изготвяне на научни и приложни изводи и резултати, които систематизирано подреждат разглежданите въпроси и осигуряват отговор на поставените проблеми на международното публично право. Формулирахме задачи и опитахме да предложим решения, с което се надяваме да сме успели да дадем следните приноси:

✓ Трудът представлява първото българско систематично изследване на спецификите на договорната правоспособност на международните организации и връзката ѝ с международната им правосубектност. Съпоставени са различните теоретични школи и предпоставки за различното виждане за източника на правосубектността им в три обобщени течения и е предложено най-балансираното сред тях решение, посредством което да може да бъде изградена устойчива парадигма за статута на тези образувания. Дисертацията предлага придържане към научен подход, който е в състояние да разреши проблемите на връзката правосубектност-правоспособност-компетентност на международните организации.

- ✓ Изследвана е договорната правоспособност на международните организации като самостоятелен институт и са систематизирани основни теории за нейния източник. Доказано е, че тя произтича от общото международно право. Анализирана е компетентността на международните организаци и е посочен особено важният характер на принципа на специалността. Компетентността е съпоставена с правоспособността и е доказано, че именно компетентността рамкира обема на договорната правоспособност на организациите.
- ✓ Въпрос с приносен характер представлява и систематизацията на договорната практика на международните организации в три основни периода и най-характерните за тях договори, с което е доказано, че практиката по сключване на договори от международни организации се разширява значително, включително и в нови качествени форми.
- ✓ Дисертацията въвежда понятиен апарат, който може да бъде полезен за българската доктрина, като са дадени дефиниции за международна организация, кодификация, и изрично са отграничени много често бъркани - международна правосубектност, правоспособност, функции, компетенции, цели и задачи на международните организации според най-съвременните доктринални разбирания.
- ✓ Тема с особено приносен характер и е анализът на практиката по кодификация на правото на договорите, с която се изяснява подценяването на въпроса за правото на договорите на международните организации и невъзможността за постигане на общ подход към тяхната персоналност, съответно – договорна правоспособност. Приложен е критичен анализ на неясния характер на отделни разпоредби на Виенските конвенции за правото на договорите и е посочена необходимостта от кодификация и на областта на договорната правоспособност на международните организации по частното право. Последното се характеризира с особено приносен момент, тъй като в българската доктрина

са рядкост трудовете, които обръщат специално внимание на договорната правоспособност на организациите по частното право.

✓ Проучена е и систематизирана голяма по обем съдебна практика, респективно, практика на Комисията по международно право, които са относими към въпроса за правния статут и договорната правоспособност на международните организации и могат да бъдат особено полезни пред изследователите на правото на международните организации.

✓ Акцентирано е върху особено важната доктрина за самостоятелност на правната воля на международните организации, както и върху отговорността им по международното право. Достигнато заключението, че международните организации могат да понесат неблагоприятни последици за своето противоправно поведение както в договорните, така и в преддоговорните си отношения.

✓ Новост представлява и извършеният сравнителноправен анализ на правосубектността и договорната правоспособност на международните организации с други универсални корпоративно устроени правни формирования, действащи в международноправната система, включително някои формирования, които не са проучвани в българската правна доктрина.

✓ Изследвани и систематизирани са начините, съгласно които държавите предоставят правомощия на международните организации. Значима новост представлява самостоятелният анализ на въпроса за правоприемство при международните организации, както и възможността те могат да действат като посредници в договорните отношения на други международноправни субекти.

✓ Систематизирани са най-проблематичните за теорията моменти на договорната компетентност на международните организации, като оправомощен орган, особености на договора, тълкуване, действителност, което би било от изключителна важност при евентуалното бъдещото

разработване на нови правила за сключване на договори от международни организации.

✓ Посочена е изключително актуалната тенденция да се разглеждат все по-обстойно нарастващото значение на демократичния дефицит на нормотворчеството на международните организации. За първи път в българската доктрина е анализиран е теоретичният модел за върховенството на правото в международноправен план и какви са функциите на международните организации спрямо него, какви са съвременните достояния на договорната им правоспособност в областта, както и какви биха били те, ако бъде действително наложен.

✓ Особен приносен характер както в българската, така и в световната доктрина, има темата, в която са посочени и анализирани съществените проблеми пред бъдещото регулиране на правото на договорите на международните организации поради ерозиращата концепция за правната задължителност на международния договор, появата на *soft law* инструменти за международноправно общуване, вкл. вероятното в бъдеще сключване на международни договори по електронен път и употребата на форми на изкуствения интелект в договарянето.

Публикации на научни резултати по темата на дисертационния труд

1. **Бакьов, Г.** Потенциалната роля на изкуствения интелект и дигиталната комуникация в правото на договорите на международните организации. – В: Правна мисъл. Кн. 3-4, ИДП-БАН, 2021, с. 141-152;

2. **Бакьов, Г.** Благоприятстват ли универсалните международни организации върховенството на правото и каква е ролята на договорната им правоспособност? - В: Върховенство на правото – актуални проблеми, НБУ, 2021, с. 292-312;

3. **Бакьов, Г.** Международноправни способи за делегиране на правомощия от държавите към универсалните международни организации. - В: Сборник с доклади от XI-та национална конференция на докторантите и постдокторантите в областта на правните науки, приета за печат: 2021;

4. **Бакьов, Г.** Еволюция на договорната практика на международните организации. - В: Сборник с доклади от X-та национална конференция на докторантите в областта на правните науки, 2021, с. 243-255;

5. **Бакьов, Г.** Понятие за правоспособност, функции и компетенции на международните междуправителствени организации. - В: Сборник с доклади от научна конференция „100 години УНСС-100 години право в УНСС“. ТОМ I - История, теория и развитие на правото. Актуални проблеми на частното и международното право., I, Издателски комплекс на УНСС, 2021, с. 269-380;

6. **Бакьов, Г.** Международноправни аспекти на правосубектността на универсалните международни организации. - В: Сборник с доклади от IX-та национална конференция на докторантите в областта на правните науки, Институт за държавата и правото, 2020, с. 165-175;

7. **Бакьов, Г.** Обективният подход при разчитане на международната правосубектност на универсалните международни организации и индициите за тяхното съществуване. - В: Годишник на Съюза на учените – клон Благоевград "Multidisciplinary Journal of Science, Education and Art", 2019, с. 386-395;

8. **Бакьов, Г.** Резюме на доклад на тема „Относно обема на правосубектността на универсалните международни организации“. - В: Сборник с материали от Втория интердисциплинарен докторантски форум, посведен на 150-та годишнина на БАН, 2019, с. 54-55.